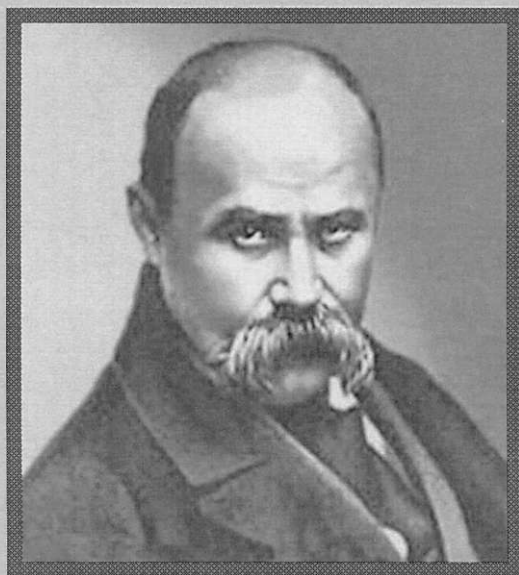

ШЕВЧЕНКОВА ЕРА

АВЕНІР КОЛОМИЄЦЬ

Дубно 1942

*Вперше видруковано в місті Дубні 1942 р.
у видавництві "ЛАД"*

*Упорядник
Ждан Коломиєць*

*Видано заходами
родини Авеніра Коломийця,
Коша Українського Вільного Козацтва Австралії
та
Фундації Українознавчих Студій в Австралії*

АВЕНІР КОЛОМИЄЦЬ

ШЕВЧЕНКОВА ЕРА

СІДНЕЙ — АВСТРАЛІЯ

2011

Від Автора і Видавництва.

Випускаючи друком, цю книжку, маємо на меті в першу чергу запобігти, бодай у деякій мірі, тому бракові доцільної лектури про Шевченка та його творчість, який спричинено знищенням на наших землях українських приватних і громадських бібліотек під час воєнних дій та в наслідок змін влади.

Служимо радо нашою книжкою також тим, на яких покладено обов'язок промовити в часі Академій на честь нашого Поета про значення для нас Його життя і творчості на даному відтинку нашої історії. Ці особи можуть використати нашу книжку або в цілості, як доповідь, або частково, як матеріал для самостійної доповіді.

Віriamo, що цим способом спільно зложимо найкращий 'ралець неvigасаючий актуальності заповітів нашого безсмертного Кобзаря.

'АВТОР і ВИДАВНИЦТВО.

На звалищах ідеї Богдана

Справа, розпочата Богданом Хмельницьким, — боротьба українського народу за право до самовизначення як нації і держави, — насильством обставин була спроваджена в таке річище, яким неминуче мусіла докотитися до океану специфічно-московських справ і серед них розрізнитися, стратити чіткість і потугу.

Перша половина XIX століття була в Росії уже часом остаточного виконання з українських душ решток ідеї Богдана, ідеї про федеративну сполуку рівної в правах Росії з рівною в правах Україною, нації російської з нацією українською.

Цар Микола I якраз підводив підсумки денационалізаційної та загартівницької роботи кількох поколінь своїх посередників — напівазіатських ненаситимих російських царів, знаходив недороблене і намірявся “з честю” завершити будову імперії, почату Петром і Катериною.

Не Україна, лише “Малоросія”

Поняття України як держави і Українців як нації було не тільки небажане, але злочинне. Виявлювання своїх симпатій до українства було розцінюване просто, як протидержавна робота, а факт існування окремої і своєрідної української культури та традиції, якого ніяк заперечити ані заборонити не можна було, намагалися обезцінити, затушувати з'їдливими кпинами з української мови, з українського побуту, з української історії. Взагалі, офіційно нічого українського не існувало, існувало щось малоросійське, що мислилося, як недоросток російського. Малоросія — була тільки

губерніями Росії, малоросійська мова — недорозвинена або зіпсована, згрубіла російська мова; малоросійська література — такій узагалі права до життя не признано було. Якщо могло існувати українське літературне слово, то лише для розваги панівної московської або змосковшеної кліки. Навіть Іван Котляревський, окороткозорений цією офіційною і повсюдною атмосферою, не добачив поваги своєї творчості і обмежився лише до того роду творів, що могли або смішити, або безболісно розважати. Такою була і “Енеїда”, і “Москаль Чарівник”, і навіть “Наталка Полтавка”. Річ інша, що в дальшому ці твори виявилися величезної ваги явищем у історії культурно-мистецького поступу, “Наталка Полтавка” стала безсмертною, а “Енеїда” — прекрасним документом епохи, — проте в той час, коли вони виходили спід пера автора, вони були “малоросійською поемою” і “малоросійськими” п'єсами.

По відібранні державності - позбавлення людської гідності

Поруч із упослідженням культурного і політичного характеру гнітила Україну ще й соціальна несправедливість: майже все українське населення, за винятком нечислених старшинських родин, було обернене в кріпаків. Нашадки козаків, перед відвагою і свободолюбством яких мусіло поступатися Чорне Море, мури турецьких твердинь, турецькі галери, опанцирені польські гусари, ці сини Богом і історією призначених володарів української землі на тій же землі були обернені в безголове безправне стадо тяглої худоби, зрівняні в правах з кожною іншою річчю, приналежною землевласникам. У цій найжорстокішій “зрівнялівці” не було місця на пільги ні за чесність, ні за вроду, ні за

працьовитість, ні за талановитість. "Чорніші чорної землі" блукали люди, безсильні не то чином, а навіть словом запротестувати проти стану речей, промовити світові про себе і про свої права.

Москва — злодій української історії та культури

Та і світ не дуже цікавий був слухати про когось, хто завдяки старанній рекламі царату виглядав у очах цього світу народом без історії, без традиції. Москва, а потім Петербург, украли собі історію України, зробили її маленьким епізодом своєї власної минувшини. Постаті, що виходили з українського середовища і могли промовити з імені українського народу, Росія старанно всмоктувала в своє петербурзьке середовище і в дуже швидкому часі ламала їх національний хребет, робила їх безголосими, покірними долі і волі російського народу.

Всупереч безнадійності — надія

А Україна ж не зникала з поверхні Європи, українці ж жили, були хоч і приборканою, але реальною силою в Російській імперії. Україна і український народ страждали і чекали. Всупереч усій безнадійності обставин чекали на таку постать, якої не засліпить блиск московської культури, не злякає система царського розшуку з казематами і далекими засланнями, вуст якої не замкне ні золото, ні кар'єра, я яка відважно кине в очі і Росії і Європі оскарження за трьохвікове поневір'яння, яка голосно і безкомпромісово зажадає для України тих прав, якими користуються інші нації світу, часом нації мізерніші і числом і культурою.

Рік перелому

І ось, у цей трагічний час приниження і чекань, у момент, коли загадку “бути чи не бути” українському народові і українській державі от - от вирішилося б “не бути” , в українському літературному дорібку з'явилася несподівано книжка “КОБЗАР”, написана Тарасом Шевченком.

Це був 1840 рік.

І до цього року виходили друком українські книжки, була вже “Енеїда”, “Наталка Полтавка”, байки Гребінки, повісті і оповідання Квітки - Основ'яненка, але чомусь за писання Шевченка особливо вхопилося українське серце. Ще в тих писаннях Шевченко тільки любувався українським краєвидом, переспівував почуті за дитинства перекази, змальовував нешкідливих для існуючого політичного ладу лицарів минулого України, але і в цих невинних змальовуваннях відчули читачі серце, зв'язане з Україною кровно, відчули, що мова цих писань — мова не для розваги чи сміховинок. Читачі плакали над “Катериною”, і це були сльози жалю і розпачі не тільки за зганьблену москалем дівочу честь, а сльози жалю за зганьблену честь цілого народу, народу великого, славного, багатого вдачею, шляхетного і свободолюбного. Це не була “Маруся” Квітки — Основ'яненка, це не був обережний “Пан та Собака” Гулака-Артемовського, це не байки— приповідки Гребінки. Хіба могло не заворушитися в читачах— українцях надії, що це нарешті той, якого треба було, якого чекалося, коли читали в першому вже виданні “Кобзаря” з 1840 року такі рядки:

*“Встає хмара зза Лиману,
А другая з поля,
Зажурилась Україна,
Така її доля!
Зажурилась, заплакала,
Як мала дитини, —
Ніхто її не рятує,
Козачество гине,
Гине слава, батьківщина.
Немає де дітись...”*

Ці рядки мають силу зворушити навіть нас сьогоднішніх, а уявім собі відгомін на них сто років тому!

Або цей спогад про славне минуле України в “Івані Підкові”:

*Було колись — в Україні
Ревіли гармати.
Було колись — запорожці
Вміли панувати.
Панували, добували
І славу і волю ...”*

І яка ж спадщина цього минулого?

*“... осталися
Могили по полю”.*

Але ці могили — це гори, це не дрібниця, яка легко може зникнути з поля зору; вони притягають до себе увагу, вони дають відчуття втаємниченій душі українській, що не просто, “чорніють”, вони **“про волю нишком в полі з вітрами говорять”**.

І треба було зовсім глухого серця, щоб воно не вичуло в цих словах, що і поет разом з могилами нишком мріє про волю, має відвагу мріяти про неї, бо так само, як і оті могили, виріс із славного, могутнього минулого.

Відчували це і ріднилися з поетом тисячі читачів. З кожним дальшим рядком, “Кобзаря” це єднання ставало міцнішим, а упевненість народу, що цей поет — його поет, ставала глибшою й непохитнішою.

“Кобзар” будить в українських душах тугу до волі

Душа українська, що досі мала завдання лише служити; покірним козачком до розваги і реготу владних, під впливом поезії Шевченка почала випробовуватися; покірні досі раби почали відважно признаватися, що неволя — не до їх смаку, що вони вроджені для вільного існування і що про таке існування тільки і мріють. Наразі це випростовування душі української було ще скроплюване сльозами жалю, але воно вже відбувалося.

*“Єсть на світі доля, —
А хто її знає!
Єсть, на світі воля, —
А хто її має?....
Затоплю недолю
Срібними сльозами,
Затопчу неволю
Білими ногами.
Тоді я веселий,
Тоді я багатий.
Як буде серденько
По полі гуляти....”*

Так починав Шевченко розмовляти із своїм народом, так починав оповідати про свій народ.

Ми сьогодні звикли до гучніших протестів, до брязкотливіших гасел, але в ті часи і в тих умовах так говорити було найдоцільніше, так говорити — уже було

великою відвагою. Ніхто до Шевченка не зважився крапнути на серця і сумління своїх і чужих розпаленим самоцвітом нашої історії, ніхто не поставив питання душі нашого народу нашою мовою в такій поважній площині. Це не були веселенькі витребеньки панського козачка, це були акорди суму, суму глибокого, але й буревісного водночас.

“Кобзар” кличе боротися за визволення народу

Найближчі роки по виході “Кобзаря” принесли повне розгорнення якраз цього буревісного первня вдачі Тараса Шевченка.

Зробив це рік 1843 — рік поїздки поета з північного Петербурга до соняшної України. Всі уявлення поета про Батьківщину, які він снував у тузі за нею на чужині, мов би хто перевернув догори дном. На тлі чудового краєвиду, такого краєвиду, який міг дати Творець лише в хвилину найбільшої любови і зичливості до людини, животіли мільйони згнічених, обездолених прагосподарів цієї країни. У благодатному сонці України красувалися палаци чужинців-галапасів, а на ланах з пшеницею, позолоченою тим же сонцем і для тих же галапасів, нещасна мати-українка не мала вільної хвилини, щоб погодувати своє немовля-сина. Сльози і скарги рідних братів і сестер відчув на своїх грудях поет, і розвіялися з тих грудей назавжди чулі оспівування краси Батьківщини, щезло юнацьке романтичне захоплення напівлегендарними героями минулого. Сучасне жакне і безжалісне — домагалосся від поета такого самого лютого і непідфарбованого ідиліями щирого слова.

По повороті з цієї поїздки до Петербурга Шевченко різко змінє тон своїх писань. Оскільки досі народ український лише прочував у нім речника своєї неволі, то поезії від 1843 року цілковито упевнили в тім цілу Україну. Шевченко пише “Сон”, “Кавказ”, “Послання”- і кожний рядок у цих творах це вже крик зраненої душі, крик в імені цілого українського народу. У цих творах не було вже юнацької туги або роздумувань над чимсь далеким; тут Шевченко, як лише нечислені поети, вирікається відразу всіх притаманних поетам схильностей до виливання особистих почувань, і цілим своїм хистом, цілою своєю мистецькою душею стає на службу інтересам свого народу.

Не значило це, що Шевченко-поет ураз, стався Шевченком-політиком чи публіцистом. Ні. З геніальною легкістю сполучив він у своїх творах тверезу і далекозору мудрість політика-патріота з глибоким почуванням мистця-поета.

Шевченко дужим помахом своєї поетичної думки заширяв над Україною, вказуючи їй її призначення, перестерігаючи перед хибами, а одночасно хмарою грозовою навис над царським троном.

Нова ера в житті української нації — Шевченкова ера

Україна, український народ домагалися усією своєю долею, щоб нарешті прийшов хтось у ту “останню тяжку хвилину”, щоб узяв за рамена придушену до землі надію, підвів її і так нею струснув, щоб розлетілися віками ковані окови, щоб розчирнули галапаси з її тіла — чужі і свої, щоб вона засяла, як найдорожчий самоцвіт у короні людства.

І Шевченко виконав це домагання. Виконав його так, що рік появи його першої книжки, рік 1840, і в нашій сприйнятті, і в сприйнятті наших друзів і ворогів залишився як дата безсумнівного, перелому нашої історії, дата започаткування нової ери в нашій долі і в наших змаганнях. Сто другий рік триває вже ця ера, а носить вона ім'я Титана думки і слова, що її започаткував. Живемо і діємо в 102 році Шевченкової ери, а це значить, що живемо і діємо в обставинах може й не на багато для нас сприятливіших, ніж були перед Шевченком, але з непомірно кращими і потужнішими даними з нашого боку, з таким духовими озброєнням, яке вже не боїться і не злякається жодних потуг нечисті і насильства. Народ, в якому кожний член наново народжується з духа і прикладу життя такого велета, як Шевченко, не може бути переможеним. Такий народ скінчив накинену йому фазу занепаду і твердим та спішним кроком іде до відродження і потуги.

Потуга імени Шевченка — це потуга й невмирущість ідеї вільної України

ТАРАС ШЕВЧЕНКО!

Це ім'я сьогодні говорить стільки кожному синові української нації, що годі було б намагатися це підсумувати. Потуга цього імени над українським континентом попросту фантастична.

Доконавши своєї перемоги над українськими душами, це ім'я заширює вже далеко поза Україною, перемагає серця і розум чужих народів на користь нашу, живе в книжках, у пресі, у вустах в цілому світі, як наше магічне слово, як наш стяг. Живе, врешті, як наша істина.

Та не тільки наша. Істина є одна, а тому зерна істини нашої, кинені Шевченком, сходять і живлять уже мільйони душ поза нами, будять у них тугу до нового світу й нового ладу, до тієї майбутності, яка для кожного живого серця принадна, а яку можна назвати майбутністю братолюбства, справедливості і нерабського щастя в “своїй хаті”.

Якщо народи доводять своїх прав на вільне існування між іншим тим, що дали людству імена, яких людство не забуде, то український народ може бути сьогодні тим більш певний своєї майбутності, бо іменем, яке так урізалось в свідомість людства, що його ніколи й ніщо уже не затре, є якраз ім'я Шевченка. А врізалось воно так глибоко завдяки своїй невичерпній цілющій дії для кожного серця, яке до нього припадає, незалежно від того, під якою це серце шкірою.

Якщо шукати якоїсь формули просякання імена Шевченкового в людство, то це можна було б схопити в такому діалогу:

— Хто це дав мені своїм писанням стільки краси і розсунув передо мною обрії? Хто це так перестеріг мене перед манівцями?

— Шевченко.

— А хто він? Звідки?

— З України?...

І слово “Україна”, яке приходить за словом “Шевченко”, стається уже магнітом, що таки притягне до себе увагу зацікавленого і змусить його до дна пізнати цю Україну, і цей магніт, який діє в наслідок знайомства людей чужих з нами через Шевченка, є стократ бажаніший для нас, стократ певніший у своїй дії, ніж усі інші магніти, що діють через нашу пшеницю, руду, нафту, наше масло і м'ясо. Ті, які приходили й приходять до нас через нашу душу, були й будуть певнішими для нас і вірнішими друзями, ніж усі ті, що приходили

завдяки статистичним висновкам і калькуляціям, бо можуть стоплюватися в одне не лише серця одиниць, але й народів.

І якраз Шевченко, дух його стоїть на сторожі цього добору серць для України і української справи. Стоїть живловою силою своїх писань, що нестримним потоком пливли й пливають у світ на всіх уже мовах, стоїть через дію і слово тих українців, яких дух його зродив і виховав.

Тріумфального походу Шевченкового імени через увесь світ, через наше століття, можуть позаздрити найвеличніші і найславніші люди. Ні багатство, ні знатне посвоячення, ні насильство не купували Шевченкові слави і популярності. Ніколи не претендуючи на очолювання чогонебудь, Шевченко сьогодні в очах світу очолює одну з найпотужніших і найдивовижніших людських формацій—незнищиму українську націю, одну з найголосніших у сучасному нам світі проблему — проблему відродження і державності 50 - мільйонової України.

І очолює твердо, незмінно і безкомпромісово на протязі цілого вже століття.

Українське питання на протязі цього століття Шевченкової ери зазнавало різних формулювань, змінювало свій засяг і населення. На українському питанні зламало свою кар'єру і завалилося безліч претендентів на вождів, ідеологів, учителів нації, — і тільки одна постать, одне ім'я триває незмінно над усім тим, що було і є Україною, скрізь там, де гомоніла і гомонить боротьба за українську справу, — ця постать, це ім'я — Шевченко!

Шевченко — це Україна в минулому, сучасному і майбутньому

В чім же секрет чару і потуги цього імени для України і поза Україною? Чом ніхто інший з наших поетів чи діячів не здобув собі такого передового місця в історії нашого народу, не ототожнився до такої міри з поняттям України в свідомості не - українців?

Відповідь на ці питання одна: бо ніхто в своїм житті і своїй творчості не промінював так Україною, як Шевченко, ніхто не був таким символом цілої української нації. Без пересади можна сказати, що життя Шевченка — це мініатюра, зменшений образок життя цілої нації, що, коли Шевченко писав свої твори від першого до останнього, весь український народ водив його рукою, ціла наша історія від прадавнини до того майбутнього, що нас чекає в наслідок Шевченкової ери. Усі етапи приватного життя Шевченка мають у собі ознаку всенародного символу.

Життєпис незломного юнака — символ незломного народу

Почнімо з дитинства. Багато обдарована від природи, талановита дитина народжується в обставинах, які нічого кращого їй не обіцяли, крім духового знівечення і фізичного виснаження. Народжується ще один кріпак в лоні кріпака—народу. Починається завзяте змагання цих, так званих “об’єктивних”, обставин і міцної вдачі хлопця. Проте її не заломлюють ні втрата матері, ні безсердечність мачухи, ні смерть батька, ні рабське поневіряння по панських передпокоях. З усіх небезпек для юної поетичної вдачі Тарас виходить переможцем, набуває гарту і ще більшої впертості в

здобуванні того, чого прагнув цілою душею. Тарас хапається всього, що могло його віддалявати від долі чорного безсловесного раба, хапається цього навіть тоді, коли треба порушити загально обов'язуюче право щоденної моралі, чесності, навіть коли треба в ім'я своєї туги занедбати накинений обов'язок і наразитися на кару. Ось як згадує ці свої змагання з непривітними "об'єктивними" обставинами Шевченко пізніше у вірші до Козачковського:

*"Давно то діялось! Ще в школі.
Таке в учителя — дяка
Гарненько вкраду п'ятака,
(Бо я було трохи не голе.
Таке убоге), та й куплю
Паперу аркуш, і зроблю
Маленьку книжечку; хрестами
І візерунками з квітками
Кругом листочки обведу,
Та й списую "Сковороду",
Або "Три царіс со дари",
Та сам собі у бур'яні,
Щоб не почув хто не побачив,
Виспівую було та плачу ... "*

Пізніше, у Вільні, скориставшись, що його пан з панею пішли на цілу ніч на балъ, Шевченко так само покрадьки витягає папір, олівці і так захоплюється малюванням, що й не помічає, як вертається пан, як приловлює його на цій праці, невідповідній для козачка і наглядача за домом. А в результаті — кара: конюхи на панській стайні б'ють кияма ні в чім неповинне Тарасове тіло.

І ця кара не вбиває настирливості Тарасової. Пан Енгельгардт віддає Тараса в Петербурзі в науку маляреві, але не для того, щоб юнак міг розгорнути свою мистецьку індивідуальність, не для того, щоб виконав

своє мистецьке покликання і збагатив скарби людського духа, лише для того, щоб, сяк—так опанувавши техніку портретування, міг збагатити панський палац галереєю родинних портретів. Ще менш дбає про розвиток зачасних у юнакові сил маляр визискувач. Йому навіть не на руку збільшувати кількість конкурентів для себе. І тому Шевченко у нього — наймит. З малярством у цій науці Шевченко мав стільки спільного, що розробляв фарби та переносив відра і драбинки, помагаючи майстрам. Від ранку до вечора—тільки ця робота. Чи мав же Шевченко зігнутися під тягарем і цих “о'бєктивних” обставин, мав же махнути рукою на свої туги і потанути в гущі рабів? **Ні. Не підкорятися обставинам покірно, як їх жертва, а перемагати, змінити ці обставини на свою користь**—така була постава юного кріпака супроти життя, і тому він знаходив час уночі, при місяці працював для себе, не губив ні на хвилину плутаного і важкого шляху до визволення свого хисту і духа.

Це була вперта людина, наполеглива, далека від зневіри і шукання найменшого спротиву. І завдяки цьому зосередженню вдачі Тараса, завдяки повазі у відношенні до життя, завдяки вивищенню над усе обов'язку зберегти те дарування, яке прийняв від природи і від свого талановитого народу, — все, що намагалось знищити або зубожити Тарасову вдачу, його мистецьку індивідуальність, усе це служило вірно для її збагачення та винесення її понад рівень оточення.

І оточення вкінці добачає чар Шевченкової вдачі, її непересічність, потугу його таланту і за свої гроші відкупує його від обмеженого туполобого пана.

Шевченко стає вільним, але це для нього не самоціль, не остаточне осягнення, яким пересічна людина могла б упитися і на якому закінчила б змагання. Осягнення волі сприйняв Шевченко як привернення йому природного стану, неправно від нього відібраного. Душа

козацького нащадка, душа вільнолюбна, не могла впитися самим фактом визволення. Це лишень була передумова до дальшого зростання, до дальших осягань. Він — тіло від тіла свого народу, він — дух від його духа, він так само немовчазний і бунтівний, як окаяданена, але грізна сила цілої України.

Шевченко — речник Нової України

Кайданами цілого тіла не закриєш. Зоборонами, холодними казематами не вб'єш тепла живого тіла.

І це тепло, цей жар починає бити щораз сильніше з Шевченкової творчості. Офіційно накинена “Малоросія” починає бліднути й злякано зникати під тягарем змісту відважно киненої Шевченком “України”. Богдан, офіційно проголошений другом і добродієм російської справи, знаходить у Шевченка оцінку вже і з погляду інтересів України і, одержуючи належне за заслуги, одержує і за недогляди та помилки. Уже він і “нерозумний”, і “п'яний”.

Офіційно скасоване українське військо відживає в поезіях Шевченка про гетьманів, про кармазинове козацтво, про героїв — мореплавців. Народові, трактованому як провінція, частина імперії, Шевченко вказує його призначення як цілком окремої нації з багатим минулим та з іще багатшим майбутнім. Стан закріпачення України і українців, який навіть частина українців сприймала вже як неунікненість і незмінність, Шевченко відважно називає найбільшим безглуздом і безправ'ям, і навіть указує без ляку того, хто є джерелом і гарантією цього безглуздя, домагаючися найжорстокішої з ним розправи, як із потворним злочинцем.

Це були нечувані слова. Це промовляла не особа — поет, а нація і споневіряна держана. Ці слова були титанічно міцні, бо хоч за ними не стояли тисячні полки, за

ними стояла тисячукрат потужніша від усяких полків і зброй — правда і слухність. Це був крик не кріпака—особи, а кріпака—народу, і доказом, що це так, було те, що крик цей однаково сприйняли і однаково зрозуміли всі українці: пани і кріпаки, бідні й багаті, село і місто, старі і молоді. Це був і є ще один доказ, що душа народу, нації, не розпадається ні на класи, ні на касти. Душі народу не можна розщепити на дрібні полінця ні клином економіки, ні соціальних розшарувань, ні клином освіти, ні релігії. Масив нації залишається нерозщепленим, а коли бачимо відламки від нього, то це відламки хворі і кволі, з яких не було б потіхи нам, не буде і тим, до кого вони відлетять.

Слово Шевченка організовує і гартує націю

І цей наказ національної солідарності, як противаги ворожим намаганням, наказ невідривності від вітчизняного ґрунту Шевченко проводить послідовно у всій своїй творчості. Всякі відхилення від виконання цього наказу поет розцінює, як найбільш аморальну нікчемність, гідну жорстокої кари.

*“..... хто матір забуває,
Того Бог карас,
Чужі люди цураються,
В хату не пускають...
І немає злomu
На всій землі безконечній
Веселого дому. ”*

А в “Гайдамаках” поет подає найжорстокіший спосіб розправи з відступниками віри і нації: кривавий Гонта власноручно вбиває своїх синів.

Воля України потрібна не лише Україні!

В ім'я чого це все наказує чи показує Шевченко?. В ім'я того, щоб Україна зібралася врешті з силою, встала, сама наситилася своєю правдою в своїй хаті і іншим допомогла розвіяти знад себе тьму неволі. У цім добачає Шевченко найвище покликання свого народу, найпочесніше його призначення. Воля України потрібна не лише Україні. Народ з такою традицією, з такими моральними основами, як український, з таким досвідом страждання, оскільки підводиться і квітне, то його фізичне і духове опікунство, арома його прикмет овівають і решту світу, животворять і інші народи.

Літературний чин, яким Шевченко здер з українського кріпака його пошарпані лахи, яким вийняв спід виснажених і застиглих від розпачу і безнадійності грудей гаряче і повне краси неприборкане серце, значить стільки, що здерти з цілої нації накидувану на неї жалібну плахту переможеної, вийняти її серце, серце всеукраїнське, душу всеукраїнську, показати їх зміст світові, засоромити світ помилкою, якої допускається і яку толерує, бо хто плюгавить душу українську і серце українське, душу людську і серце людське плюгавить, той плюгавить джерело власного оновлення, надхненника нового ладу — ладу гармонії, шляхетності і справедливості.

Ідея Шевченкової ери — це ідея слухної боротьби за волю і проти поневолення

У цім була суть правди Шевченкового слова, у цім потуга його вдару по забріханій, накиненій системі поді-

лу націй на пануючі і закріпачені. Благань Шевченко не признавав. Він вірив тільки в зудар сили з силою і у перемогу того, хто за собою почуває більше слухності.

*"Борітеся — поборете,
Вам Бог помагас.
За вас сила , за вас воля
І правда святая! "*

У цьому чотирирядку — вся основа філософії Шевченкової творчості та провідна ідея Шевченкової ери: **хто бореться за волю, за слушне діло бореться; той переможе!**

Появу Шевченка в літературі мусимо розглядати не як появу нової постаті; це одночасно увійшла на кін державно—політичних справ **нова Україна**, реорганізована і оздоровлена від нутра нова політична і культурна сила; рішучий претендент уже не на дрібні вольності чи привилеї з ласки, а на незалежне державне існування; безжалісний ворог усіх ворожих собі політичних концепцій без уваги на те, де б вони, від кого та в якій формі не повставали.

Перестороги й заповіти Шевченка. Заповіт чуйності

Ця грізність Шевченка для ворогів України спотужувалася обставиною, що Шевченко передбачав хитрі маневри ворога, розраховані на присипляння української чуйності.

*"...не однаково мені,
Як Україну злії люди
Присплять лукаві і в огні
Її окраденую збудять".*

Ці слова залишаються вічно актуальною перестрогою для всіх, кому добро України так само дороге, як дороге було Шевченкові.

Перестрога перед поневоленням української душі чужою мудрістю

Знає Шевченко ще й інший ворожий маневр розкладу української національної єдності — це пачкування ворогом в українське середовище іделогічно — політичних концепцій і програм, чужих природі цього середовища.

*“Нема на світі Україні,
Немає другого Дніпра.
А ви претссл на чужину
Шукати доброго добра
.....Найшли
.....
І в Україну принесли
Великих слів велику силу,
Та й більш нічого..... ”*

Цьому гатункові пачкарів чужої мудрості в Україну Шевченко зичить просто і ясно:

*“Щоб ви не вертались,
Щоб там і здихали, де ви поросли! ”*

Інший гатунок наших земляків піддається чужій заразі зза манії створити якусь нечувану концепцію. Творить, творить, нічого не виходить: бракує йому розуму або винахідливості, або попросту — життя не вимагає такої концепції і не дає йому надхнення. Чи ж не найкраще занехати намагання? Ні, хворий голод цих

Дон-Кіхотів прибиває з них національну амбіцію, притуплює розуміння аксіоми, що в своїй хаті повинна бути своя правда, і, коли їх питають здивовані тверезі: “Добре, брате, що ж ти таке?”, вони безсоромно і безкритично відповідають “Я не знаю, — нехай чужинець скаже!” (“Послання”). І далі вже ніщо не стоїть на перешкоді таким людям, щоб механічно повторювати на українському ґрунті те, що десь за границею на клпини чи на трагедію нашу продукує чужинець.

*“Ви Моголи!”
 “Моголи, Моголи,
 Золотого Тамерлана
 Онучата голі.”
 “Ви Слов’яни!”
 “Слов’яни, Слов’яни,
 Славних прадідів великих
 Правнуки погані! ”*

Зводиться все, врешті, до того, що чужинець спочатку колонізує нашу душу, а потім і нашу Січ, щоб на ній “картопельки” засадити.

Підтвердженень цього місця “Послання” Шевченка можна знайти безліч у нашій дійності на протязі останнього сторіччя до останніх місяців і тижнів включно. Найприкріше, що часто ці підтвердження бувають криваві і коштують великих жертв національному організмові.

Висновок із висловів поета один: ідеологічні концепції добрі для нашого народу лише ті, які зродилися з душі цього самого народу, із глибокого розуміння його потреб, його природи. Все інше, всякий інший імпорт — є не лише безвартісний, але напевно шкідливий.

До Шевченка так просто і ясно ніхто не відчув цієї істини, а тим більше — ніхто не виповів її. Наші

політичної—деологічної концепції, за рецептою Шевченка, треба черпати з “діл незабутих дідів наших”, з “високих могил”, у яких полягли наші мученики, з усіх трагедій і перемог нашого народу. **Наша власна історія повинна бути нашою вчителькою.**

Заповіт чинної постави супроти життя. Пересторога перед бездіяльністю

З такою самою тверезістю диктує Шевченко своїм землякам поставу супроти життя в умовах неволі і волі.

*“Тяжко впасти в кайдани,
Умирать в неволі.
А ще гірше спати й спати,
І спати на волі!”*

Отже, не може бути мови про страчення в бездіяльності бодай одної хвилини, ні найменшої нагоди невільно пропустити, не використавши її для праці на благо народу і держави. Поставу супроти обставин повинна бути завжди чинною, готовою до змагу.

Згубність братовбивчих ворогувань

Одною з причин багатьох невдач наших на протязі історії Шевченко називає нашу хворобливу схильність абищо “різати брата”. Не в шуканні винуватого і різанні того, кого вважається за винуватого, запорука успіху справи. Часто можна помилитися у приписанні вини. Багато доцільніше “обійнятися братові з братом” і поруч стати в обличчі небезпеки.

*“Нехай мати усміхнеться,
Заплакана мати. ”*

За це все, за ці всі тверезі і далекосяглі поради та накази зненавиділи Шевченка вороги української справи. За це все відібрали від нього радість приватного життя, здоров'я його тіла. За це все накинули йому стільки страждань, скільки не припало в уділі правдивим злочинцям. Але ніщо не зламало духа Шевченка, не послабило його наполегливості в обстоюванні своїх поглядів, і в цім знову Шевченкова доля — символ долі України.

Всі вороги України програють боротьбу з Шевченком

Цар програв боротьбу з Шевченком. Цар відійшов у історію безглуздим деспотом і поганим політиком. Програли і ті Шевченкові товариші пера, які заздрили йому його популярності і слави, яких амбіції докучала велич Шевченка. Не мігши укластися своїм не зовсім здоровим політичним і національним сумлінням у крутіжне, але прозоре, річище Шевченкового духа, вони намагалися скомпромітувати поета в очах загалу, розпускаючи вигадки про простацтво поета, про те, що від нього “дьюгтем смердить”, про його малоосвіченість і малу начитаність тощо.

Сьогодні бачимо, де опинився в ієрархії духових потуг світу Шевченко: далеко до його позиції і авторитету таким його “друзям”, як Гоголь, Тургенев і навіть Куліш з Костомаровим.

Нічим іншим, як так само боротьбою проти Шевченка, треба назвати намагання московсько—жидівських комуністів — цих вірних спадкоємців царської україножерської політики — зробити з Шевченка ідеолога класової революції, речника безхребетної “сталінської дружби народів”, а щонайважливіше для цих “опікунів” Шевченка — зробити з нього пропагатора рабського похилення українського на-

роду і української культури перед москалями та їх культурою.

Історія судила нам бути наочними свідками краху й цієї безглуздої атаки на Шевченка.

Намарне витискалося світогляд класової ненависті і взаємопожирання з творів того, хто якраз через свої твори об'єднав любов'ю і згодою всі серця в лоні української нації без огляду на їх класову приналежність. Намарне вмовлялося в українців, що їх найбільший поет є сам за національну безхребетність. Вони, українці, саме цьому поетові завдячують, що знайшли і усвідомили себе як націю в суміші націй Європи, побачили ясно свою мету, яку до Шевченка лише неясно передчували — власну державність, чітко відмежовану від державних інтересів решти націй і держав світу.

А наскільки виразно Шевченко з'ясовує свої погляди на роль зокрема московського народу та його володарів у історичній долі України, може кожний переконатися, заглянувши до таких програмових творів поета як “Сон”, “Кавказ”, “Великий льох”.

Якщо повірити “на квиток москалеві”, що справа взаємин українців з “великим братнім російським народом” та й з іншими сусідніми націями представляється в творах Шевченка так ідилічно і так згідно з параграфами Сталінської Конституції, то чому ж ці самі москалі та жиди з такою старанністю пильнували, щоб якраз у передруках “Кобзаря” було якнайменш згідності з рукописами поета і якнайбільш крапок замість вирізаного “контрреволюційного” тексту?

Ні, Шевченко дуже і дуже виразно визначив права української нації на українській землі і дуже голосно з'ясував вікове безправ'я на цій землі, накидуване нам чи то москалями, чи поляками чи іншими сусідами і підсусідами.

Так справа представляється об'єктивно. А все ж таки ці намагання зробити з Шевченка речника ідей, рішучо ворожих українській справі, мусимо розцінювати як підлу боротьбу з ним, як намагання не стільки присвоїти Шевченка собі, скільки повалити його. Накидуючи Шевченкові чуже йому, напасники заслонюють притаманне йому, а тим самим хочуть, щоб у очах нашого народу Шевченко перестав бути Шевченком.

Ми свідомі, що боротьба з нами після позбавлення нас Шевченкового вождівства була б непомірно легшою, але одночасно з радістю стверджуємо, що ні боротьба з нами, ні з Шевченком не дає ворогам бажаних наслідків.

На цьому місці не зайвим буде порадити занехати боротьбу з Шевченком ще й іншому гатункові його ворогів, яким загрожує та сама перспектива, що й цареві та всім його спадкоємцям: програти та відійти в історію з таким самим ганебним тавром. Ми по голосу пізнаємо цих атакуючих, і для нас нема сумніву, що з тих, кому дорога справа України — не колонії, а України — держави, вони не рекрутуються, але з тим більшою рішучістю зриваємо з них іще раз маску: хай бачать їх ті, в чиї душі вже встигло впасти зерно поганої отрути. Ці вороги Шевченка — вороги занадто клерикального напрямку — чи то щирого чи уданого, — розраховуючи на свій демагогічний вплив на маси, кидають на поета оскарження, що він був атеїстом, що зневажав святощі, а тому не слід числитися з його авторитетом, не слід, ідучи за ним, запропащувати зза нього душу.

Нещасні потвори! Вони намагаються понизити високу моральну вартість поета, його вселюдську віроджуючу силу, але чи в їх власній діяльності, в їх думках є хоч жалюгідна дрібка тих безсумнівних моральних- прикмет, тих по-справдішньому християнських і то в кращому розумінні чеснот, не

суперечних із жодною мораллю, із жодним релігійним почуванням, якими аж іскрять сторінки “Кобзаря”, якими зігрітий був кожний крок поета в житті і взаєминах із людьми!

Ці вороги називають для підтримки своїх нападів такі твори Шевченка, як “Царі”, “Марія”, а навіть цитують середню строфу “Заповіту”.

Не знати, чого в цій аргументації більше демагогії, обрахованої на чиєсь безглуздя, чи власного безглуздя.

Якщо поет умів і мав відвагу в своїх творах: відділити істотне в релігії від зовнішніх культових нашарувань, декорацій і забобонів, якщо постеріг межу, де кінчається релігійне почування, а починається легенда або й просто література, то це в наших очах причина не до закиду йому, а до нашого признання. З цього приводу можемо бути ще більш горді за нашого поета, бо тільки Титан, тільки Прометей уже в тім часі бездумної реакції та бездушного культового формалізму, що залив Росію, міг мати відвагу сказати, що існує дві релігійності: одна справжня, така, яку має кожна людина, бо кожна людина по-своєму є релігійна, і друга, яка нічого не має спільного ні з Богом, ні із святошами, підживлювана оберпрокурорами Синоду та допильновувана жандармами як підпора під захитаний царський трон.

Ми знаємо, що ті вороги Шевченка ще й сьогодні шукають того самого московського Бога, але ми одверто говоримо вслід за Шевченком, що воліємо Бога Шевченкового — Бога Справедливості, Краси, Добра і Любови! І хай знають ці наші і Шевченкові вороги, що нам у високій мірі байдуже чи це їм подобається чи ні. Та зрештою, над питанням: чи Шевченко буз релігійний чи ні сьогодні найменше маємо охоту з ким би то не було дебатовати.

Суть не в цім!

Суть у тім, що боротьбу з Шевченком, з якого приводу її б не зачинили, отже й боротьбу з ідеєю Шевченкової ери, систематично й невідклично програють усі вороги Шевченка, всі вороги нашого відродження. Вони програють цю боротьбу навіть тоді, коли на якийсь час їм удається опанувати позиції, окричати нас знищеними і назовні виглядати переможцями. Якщо вони в таких випадках не свідомі того, що помиляються, що стоять перед страшним власним крахом, або коли брешуть і розраховують, що хтось їм повірить, або що ми зложимо зброю духа, слова і чину, то тим гірше для них!

Наша нація — незнищима

Фізичне, видиме придушення нації — ще не є її знищенням. Шевченко і в цім є нашим символом, а приклад його життя — нам наукою та підбадьоренням. Засланням Шевченка знищили фізично, але в той час, коли його тіло укладали в труну, словом його пучнявіли й гомоніли вже мільйони серць, пробуджених до нового життя, життя боротьби.

Нераз були нищені матеріяльні і збройні сили нашого народу, були відірвані від рідної землі і загнані в непривітну чужину найкращі наші борці, а проте народ як цілість не переставав мислити себе окремою нацією, не вірікався своєї традиції, не заломлювався під горем втрат близьких людей, не переставав і не перестає бути гордим із своєї культури і твердо вірить, що день остаточного знесення всякого закріпачення неминучий, надійде, бо не може не надійти. Бо ми — народ, що маємо Шевченка, а в його долі і в долі його писань маємо пророцтво долі цілого нашого народу.

Ми народжуємося з духа Шевченка

Ми маємо Шевченка! Повторюємо це гордо.

Ми народжуємося з його духа і заздрісно, фанатично бережемо його — не тільки в уяві, в серцях, у пам'яті, але й фізично: не дали його тіла чужій північній столиці, вийняли його з чужої землі і принесли у тому ж таки році смерті, 1861-му, до власної Батьківщини, на Чернечу Гору, під Канів, туди, де мріяв поет збудувати собі хатину, де хотів оселитися, щоб уже не розлучитися із своїм народом.

Оселився по смерті, оселився між тих, яких може назвати синами свого духа; оселився, щоб не відійти вже ні духом, ні тілом, щоб допильнувати зблизька, як ітимуть сини до волі, до злotosяйних стягів у всій Україні, до “сім'ї вільної, нової”, щоб першим зустріти цю волю над українськими ланами і горами, лісами і ріками, узяти її за руку і ніколи вже від укоханої над усе України не відпустити.

Любов до Шевченка єднає всі українські серця

Мільйони думок линуть у Тарасові Дні туди, на Чернечу Гору, мільйони думок з України і з усіх закутків світу, де гомонять гарячі українські серця.

Усі, скільки нас є на світі, сходимося невидимо при найдорожчій могилі над Дніпром і присягаємо вірність Тому, хто нас до боротьби покликав, Тій, що нам сяє чарівною метою у всіх наших radoшах і турботах, у хвилини перемог і важкого пониження.

І кожне серце, якщо воно мужніло під чудодійним подмухом “Кобзаря”, знаходить собі сил і підбадьорення, і кожне вертає сюди, у свої села, міста,

рідні хати упевнене, що таки прийде час, коли всі разом зможемо пом'янути поета “незлим тихим словом” у таких обставинах, у яких він собі того бажав.

Але передумовою до того мусить бути таке поступовання, яке нам наказав поет.

Не загинемо!

Хай несуться над Україною буревії, хай кривавляться люто наші лани і шляхи українські, хай палають пожежі, і руїни безнастанно хай ще припадають нам в уділі — нам, господарям від Бога і від історії найпрекраснішої і найбагатішої країни, ми не загинемо! Є в нас сила, що животворить і відроджує нас так само безнастанно, а є нею Дух Шевченка!

З пролітої крові родяться нові загони борців, ще відважніших, ще більш упевнених у своїй перемозі.

Сльози, проліті за поляглими, розблискують сяйвом над їх постатями й іменами, розсвітлюють темряву дійсності і сріблять ясну путь туди, де “своя хата — своя правда”, де розковані братаються, де брати обіймають найменшого брата, щоб разом або полягти, або здобути!

Так, як столочені наїзниками лани весніють ще густішою вруною, як горять ще рясніше самоцвітами квітів луки, так із руїн і попелу виростуть ще потужніші, ще величніші будівлі — будівлі Нової України!

Бо такою є вдача України і української нації, такою, як вдача і доля її Поета і Пророка.

Усе, що спрямоване на нашу загладу, всупереч сподіванням ворогів сприяє нашому зростанню. Перейняті глибокою упевненістю, що можемо сказати світові багато гарного і правдивого, всупереч бажанням ворогів не згинаймося, не мовкнемо, а ще голосніше добиваємося права голосу.

Викреслювані з усіх мап світу, вирисовуємося на них щораз яскравішою плямою і всупереч намаганням ворогів ніяка фарба, що замазує мапи, нас не бере.

Розділювані всіми випробуваними способами розділювання, єднаємося щораз тісніше, щораз швидше добачаємо поміж себе руки, що хотіли б нас порозсувати чи посварити, хапаємо за ці руки і б'ємо по них, засоромлючи ворогів і тих "друзів", що гірші від ворогів.

За що ми вдячні Шевченкові?

Якщо ми горді сьогодні своєю національною приналежністю, то цю гордість прищепив нам Шевченко.

Якщо ми розуміємо сьогодні красу наших звичаїв і нашого краю, то відкрив нам очі наші на неї Шевченко:

*"Нема на світі України,
Немає другого Дніпра! . . ."*

Якщо нас безнастанно обкрадували і обкрадують сусіди з усіх боків, а ми далі витворюємо на місце втраченого ще більші вартості і не тільки не цураємося руїн, я ще більш до них прив'язуємося, то це робимо за заповітом Шевченка:

*"Сною Україну любить,
Любить її во врем'я люте,
В останню тяжкую минуту
За неї Господа молить!"*

Якщо в усіх політичних режимах основна маса українського населення залишається вірна своєму історичному призначенню і не зникає як нація, то тільки завдяки тому, що в усіх політичних перипетіях народу

нашого завжди при нім залишається його поет — духовий батько Тарас. Навіть найбезоглядніші вороги нашої нації не наважалися перевиховувати її у відосібненні від Шевченка, вони воліли знаходити в його писаннях та ідеях співзвучність із своїм поступованням, ніж заперечити його велич і народність. Наші вороги попросту крали Шевченка. Але як би не перекручувалося Шевченка, з якими б крапками не перевидавалося його “Кобзаря”, в які кольори не пристроювалося б його погрудь і портретів, проте одного ніяк не можна було затерти — того, що він поет України. А в цім було вже для нації все: і те, про що можна було говорити, і те, про що можна було тільки покрадьки мріяти.

Чи довго триватиме Шевченкова ера?

У цьому році минає 102 роки з часу першого видання Шевченкового “Кобзаря”, і ці 102 роки творять в історії українського народу окрему еру, позначену якраз тими прикметами, які заіснували завдяки Шевченкові, а про які ми шойно згадували. Цю еру по справедливості називаємо “Шевченковою Ерою”. Вона зачалася в 1840 році і триватиме так довго, як довго будуть актуальні для нашої дійсності кличі і заповіти “Кобзаря”. А цих заповітів вистачить надовго. Вони такі різноманітні і є їх стільки, скільки ще проблем чи то внутрішньої чи зовнішньої нашої політики чекає на розв'язання.

Хочете знайти оцінку нашої української душі, її плюси та мінуси, — загляніть до “Кобзаря”.

Питаєте, які бувають різновидності ренегатів і по чім їх пізнати, — читайте “Послання”.

Хочете збагнути суть загарбницької політики сильнішого сусіда та передбачити її наслідки,— відкрийте “Кавказ”.

Вас огірчило поступовання продажного земляка, що вислуговується на шкоду вам перед вашим ворогом, — пригадайте “Сон” і вірте, що так само ці запроданці не переможуть вас, як не перемогли Шевченка.

Кидає вас доля на далеку чужину, зависає над вами небезпека, що не бачитимете довго Батьківщини, несіть із собою в серці слова “Мені однаково чи буду я жити в Україні, чи ні”.

Шукаєте мови і слова, щоб у самотині виповісти скарги й прохання Всевишньому, — беріть за приклад “Псалми Давидові”.

Гризе вас думка, що ми бідні, що ми не такі блискучі, як сусіди, що про нас менш знають, ніж про них, не знаєте чим похвалитися, чим себе підбадьорити, — розгорніть “Гамалію”, прочитайте “Підкову”, перенесіться думкою до “Гайдамаків”!

Шукаєте вислову нашої питомої української філософії на тему родини, матері — пригадайте:

*“У нашім раї на землі
Нічого кращого немає,
Як тая мати молодая
З малим дитяточком своїм.”*

*“Слово “мамо” — велике,
Найкраще слово !”*

Заповітів багато — мета одна!

І все це, всі ці поради, заповіді, перестороги мали на меті одне: добро і славу України, мудру велич українського народу.

Всі ці слова зроджені одним почуттям — почуттям великого і безкорисного патріотизму.

Все це підвалини і рами Шевченкової ери. Все це те, що б'є в серце — і або розбиває його, коли воно хворе або вороже, або здобуває його для святої справи України, здобуває упевнено, невідклично, навіки!

Авенір КОЛОМИЄЦЬ
19.11.1905 – 21.07. 1946

“Питаєте, хто я? Найперше – українець!”

“Сон”, 1939, Авенір Коломисць